

CONSOLIDARE SI RESTAURARE BISERICA BANU IAȘI

Partea I

arhitect Ioan Sasu

CAPITOLUL 1 - SCOPUL ȘI METODA STUDIULUI

Scopul studiului este de a analiza potențialul de intervenție asupra Bisericii Banu, cu hramul "Biserica Tuturor Sfinților" amplasată în Iași, strada Banu nr.9, din punctul de vedere al obligativității protejării valorilor arhitecturale și memoriale.

Datele folosite în cadrul studiului privitor la imaginea inițială a monumentului, precum și pentru depistarea unor etape de intervenție ce au modificat arhitectura, sunt următoarele:

- observații rezultate după cercetarea bisericii;
- documente scrise referitoare la orașul Iași, zona de amplasare a bisericii, la biserică, la ctitori;
- documente rezultate din cercetarea arhivelor;
- lucrări de specialitate ce tratează arhitectura monumentului și altor monumente neoclasiche, realizate în aceeași perioadă;
- fotografiile realizate începând cu sfârșitul sec. XIX în zona Lăpușneanu și cu biserica Banu;
- releveul bisericii realizat în octombrie 1998.

Metoda utilizată în definirea valorilor protejabile - spații, plastica arhitecturală, decorația și prin excludere, a acelor zone în care sunt posibile intervenții necesare pentru reabilitarea clădirii.

Metoda urmărește definirea categoriilor de elemente valorice, asupra cărora se pot întreprinde tipuri diferite de intervenție:

- spații/elemente de valoare mare - obligatoriu de păstrat, restaurat și valorificat;
- elemente izolate, obligatoriu de păstrat, posibil de reutilizat în alte spații;
- spații/elemente de valoare medie - zone de intervenție posibilă după o prealabilă consemnare;
- prin fotografiile și relevee;
- spații/elemente fără valoare istorică - zone de intervenție posibilă;

- spații/elemente nocive - obligatoriu de înlăturat.

CAPITOLUL 2 - INVESTIGAȚII

Au fost întreprinse cercetări istorice, bibliografice și de arhivă, cartografice și de arhitectură.

Cercetarea de arhitectură a impus studiul la fața locului, inclusiv decapări de tencuială, în scopul descifrării unor probleme legate de etapele de construire a bisericii. Decapările și sondajele au oferit noi informații, nu de puține ori surpriză, privitor la unele etape de construire și intervenții la monument.

S-a analizat de asemenea releveul situației existente întocmit de S.C. "HABITAT PROIECT" S.A. Iași în octombrie 1998.

Pentru aceste cercetări s-au folosit ca surse principale lucrările menționate în bibliografia anexată.

Informațiile culese din sursele menționate, corelate cu alte materiale bibliografice permit o sinteză a principalelor evenimente legate de evoluția bisericii Banu.

2.1. - CERCETĂRI ISTORICE, BIBLIOGRAFICE ȘI DE ARHIVĂ

a) **Biserica Banu** având hramul "Duminica Tuturor Sfinților" este înregistrată în lista Monumentelor istorice și de arhitectură - din județul Iași, ediția 1991 la poziția 24 - B - 260.

b) Adresa

- În lista Monumentelor istorice și de arhitectură figurează cu adresa: Strada Gavriil Muzicescu nr.9, Iași
- Conform documentelor parohiei adresa exactă este: Strada Banu nr.9, Iași

c) Amplasarea bisericii

- Biserica BANU având hramul "DUMINICA TUTUROR SFINȚILOR" (Duminica I după Rusalii) se află amplasată într-o zonă cu numeroase monumente, fiind plasată aproape de Muzeul Unirii (24 - B - 250), Casa Drosu (Fondul Plastic 24 - B - 249), Liceul Național (24 - B - 017), Casa Gavriil Muzicescu (24 - B - 026), Case din secolul XIX amplasate pe strada Arcu, Casa Hălăceanu (24 - B - 251), Palatul Telefoanelor (24 - B - 252), Casa Meseriașilor (Policlinică 24 - B - 231), Râpa Galbenă (24 - B - 339), Hotel Binder (actualmente locuințe 24 - B - 099), Hotel "Traian" (24 - B - 412), Biserica "Mitocul Maicilor" (24 - B - 410), Casa Xenopol (24 - B - 095).

d) Biserica de lemn (1705 - 1800)

- Amplasată pe terasa inferioară a Bahluiului ce se întindea până la "marea râpă" din marginea orașului (astăzi "Râpa Galbenă") la începutul secolului al XVIII - lea, prima biserică executată din bârne de stejar, având ctitor pe "Savin Zmucilă vel Ban" la 1705, avea o parcelă suficient de mare pentru a putea avea și cimitir parohial.

Locul a fost cumpărat pe ulița "Cărvăsăriei" (a Vamei).

Prin actul din 7 noiembrie 1702, Savin Zmucilă vel Ban⁽¹⁾ a cumpărat "o casă cu pivniță și locul înconjurător" de la Gheorghiuș vel Comis, pe ulița Cărvăsăriei lângă casa lui Ene (fost hatman). Savin Zmucilă, fiul lui Stroe spatar, căsătorit cu Safta, fiica lui Gheorghe Șeptilici logofăt, a fost "mare sluger" până la 1680 ianuarie 9, mare medelnicer între anii 1682 - 1684 februarie.

Biserica ctitorită de Savin Banu a fost sfințită la 15 iunie 1705 de Misail - Mitropolitul Sucevei și Moldovei, având hramul Uspeșenia Precistii (Adormirea Maicii Domnului 15 august).

Fiul său Grigorie, spătar, a fost căsătorit cu Teodosia - fiica lui Miron Costin.

În biserica de lemn s-a slujit de la început numai în limba română, față de alte biserici sau mănăstiri din Iași (Galata, Cetățuia, Trei Ierarhi, Golia, Barnovschi, Sf. Sava, Hlincea, Dancu, Frumoasa - închinare Locurilor Sfinte unde se săvârșea serviciul divin în limbile slavonă sau greacă) ca un protest împotriva liturghisirii în limbi străine pe pământ românesc.

Biserica a fost înzestrată de la început cu cărți și obiecte valoroase, unele comandate în Moldova iar altele peste hotare. S-au adus și cărți românești din secolul XVII Cazania - Iași 1643; Molitvelnic - Iași 1681; Liturghier - Iași 1683; Evanghelia greco - română București 1699.

Ca urmare a dezvoltării orașului pe direcția nord-vest, biserica devine neîncăpătoare.

e) Biserica din piatră (1802 -)

În jurul anului 1799 vechea biserică din lemn devenise neîncăpătoare și se deteriorase mult.

Mitropolitul Iacob Stamati contribuie cu o sumă mare la construirea noii biserici alături de obștea parohiei.

Tradiția numelui "Banu" al ctitorului primei biserici Savin Zmucilă, a fost întărită atât de preoți, cât și de alți donatori care prin daniile oferite bisericii deveneau ctitori.

Tradiția numelui "Banu" l-a determinat pe Mitropolitul Iacob Stamati să-l păstreze pentru noua biserică.

Dorința Mitropolitului era de a se ridica o biserică la fel de mare ca Sfântul Gheorghe (Vechea Mitropolie).

Pentru întocmirea planurilor noii biserici și supravegherea execuției s-a apelat la un arhitect din Ardeal (probabil) Herr Leopold.

Catapeteasma sculptată în lemn de tei, este opera unui meșter moldovean Eustatie Altini, posibil după proiectul arhitectului Leopold.

De asemenea el a pictat catapeteasma probabil în anul 1802, contra sumei de "2.000 lei".

Din cercetările efectuate de preotul dr. Paul Mihail rezultă că Eustatie Altini a pictat biserica la începutul anului 1803 (posibil februarie 1803).

În testamentul lăsat de Mitropolitul Iacob Stamati se menționează că biserica nu va fi închinată Locurilor Sfinte.

Edificiul actual a fost ridicat pe amplasamentul bisericii de lemn, având pridvorul actual pe locul altarului fostei biserici.

Noii biserici din zid numită Banu, i se schimbă hramul în "Duminica Tuturor Sfinților", păstrat și astăzi.

După moartea Mitropolitului Iacob Stamati la 9 martie 1803 se presupune că lucrările de pictură au fost oprite, datorită faptului că restul bisericii a rămas nepictat.

Actele ce dovedesc lucrări de reparații la biserică întocmite în anul 1840 nu fac referire la pictura interioară.

Din 1 iunie 1821 și până la 1 iunie 1822 biserica a fost închisă.

- În anul 1828 - 1829 - șindrila ce acoperea biserica este înlocuită;
- În anul 1840 se fac reparații la biserică.

În Buletinul Oficial al Moldovei nr. 63, din 9 august 1853, ulița plasată în fața bisericii era denumită "Ulița Bisericii Banu".

Din documentele studiate rezultă că după anul 1859 biserica este învelită cu tablă, informație neconsemnată în documente dar care se deduce din faptul că la restaurarea din 1882 - 1883 se face reparația învelitorii din "tinichea", iar primele laminoare pentru tablă au apărut la Reșița în 1845 și la Nădrag (Timiș) în 1859 - 1861.

La 27 ianuarie 1881 Epitropia bisericii a cerut arhitectului Rubert Gruber să întocmească un deviz pentru restaurarea bisericii.

La 8 aprilie 1882 R. Gruber a întocmit un dosar pentru lucrări suplimentare efectuate sau în curs de execuție:

- desființarea zidului din fața străzii Lăpușneanu, împreună cu zidul vechi de la cimitir;
- execuția unui grilaj cu 13 plase și stâlpi;
- trotuar din "asfalt" pe conturul bisericii;
- vopsitorii suplimentare.

La data de 24 aprilie 1882, tot R. Gruber întocmește un deviz 2 - suplimentar.

Condițiile pentru licitarea antreprizei sunt semnate la 13 mai 1882.

La 21 iunie 1882 arhitectul dirigiuitor F.D. Xenopol face un deviz de lucrări ce se suprimă și adăugirile ce se fac cu modificarea ferestrelor, pardoselii și înălțarea cu 3 m a clopotniței bisericii Banu, aflată în restaurare.

Restaurarea din anul 1882 a cuprins și "refacerea pridvorului" în stilul bisericii" inscripția de la intrare consemnând:

"Restaurarea acestei biserici, cu înălțarea terenului și refacerea pridvorului, s-a efectuat în anul 1882 - 1883, în zilele I.P.S. Mitropolitul Iosif Naniescu, din venitul capitalului donat și câștigat de la casa defunctului Costache Conachi, fiind epitropi preotul Nicolae Leahu, d-nii Dimitrie Șuia și Constantin Ștefănescu".

În procesul verbal datat 13 noiembrie 1883 întocmit de Comisia de recepție se consemnează opinia arhitectului N. Bădărău: "Consider că turnul clopotniței ridicat cu 3 m pe fundația veche a nartexului va periclita pereții naosului fără contraforturi".

În anul 1882 se întocmesc devize pentru repararea bisericii ce cuprindeau și pictarea unei suprafețe de 2.400 m² la interior. Antreprenorul I. Finkelstein a apelat pentru execuția lucrărilor al pictorul Nicolae Roteanu.

Nerespectându-se anumite norme tehnice pictura s-a deteriorat după numai 2 ani.

O comisie formată pentru verificarea stării interiorului bisericii Banu, constată că la data de 10 ianuarie 1894 pictura era complet distrusă pe o suprafață de 380 m².

Episcopul Gherasim al Romanului, numit la Iași, a construit un baldachin înalt până aproape de semicalota altarului, executat pe stâlpi de lemn, împiedicând mai târziu pictarea bisericii în zona altarului în anii 1882 - 1883. Din acest motiv altarul nu a fost niciodată pictat, cu excepția picturii de pe calota executată înainte de montarea baldachinului.

După o perioadă relativ scurtă, de la supraînălțarea cu 3 m a turnului clopotniței în anul 1891 la 9 februarie, Tribunalul Iași, secțiunea I

însărcinează o comisie de experți compusă din : C.D. Stahi și I Păun pentru cercetarea lucrărilor la biserică, ce formează obiectul reclamației Epotropiei Bisericii Banu contra I. Finkelstein, consemnându-se următoarele: Dosar 1887 fond 10 "Crăpătura ce se vede astăzi pe toată înălțimea păretului dinspre miazăzi, începând de la baza lui și trecând în sus prin mijlocul ferestrei în sens vertical, până la submarginea bolții superioare din centrul bisericii și chiar pe o porțiune din boltă.... Prin urmare, această crăpătură după cum se vede în interiorul bisericii, tot astfel se vede și în exterior, străbătând în același loc și în aceeași direcție atât înălțimea cât și grosimea zidului".

Această crăpătură în structura de rezistență a bisericii este una din marile probleme ale reparațiilor la Biserica Banu din Iași, consecință a înălțării turnului clopotniță cu 3 m fără asigurarea unor măsuri suplimentare structurale.

În contractul pentru restaurarea bisericii în anii 1882 - 1883 s-a prevăzut pardoseală din plăci de mozaic așezate în pronaos și naos.

În anul 1904 s-au făcut lucrări de reparații și s-a repictat biserica.

Lucrări de mai mare amploare erau urgent necesare la acoperișul turnului bisericii, reparații și zugrăvirea pridvorului, la clopotul cel mare.

Din lipsa mijloacelor financiare, în ședința Consiliului Parohial nr. 87/ din 13 august 1919 se menționează că reparațiile nu se pot executa.

Prin adresa nr. 59 din 19 iulie 1927 Consiliul parohial anunță luarea unor "măsuri necesare în scopul reparației exterioare a bisericii Banu, care nu mai poate dăinui în halul în care se află acum".

În anul 1937, preotul slujitor Ioan Andreescu a desființat baldachinul, pe semicalota altarului, apărând o pictură înnegrită.

În anul 1942, paroh fiind preotul Th. Cojocaru, se tencuiește exteriorul bisericii.

În anul 1948, se execută lucrări de restaurare sub conducerea arhitectului Vasile Paraschiv. Comisia Monumentelor istorice, prin delegatul său, pictorul Corneliu Baba, a dispus răzuirea picturii, deoarece era înnegrită, coșcovită și nu prezenta valoare istorică, din pictură păstrându-se un medalion în pronaos pe stânga sub fereastră.

În urma cutremurului din 1940, crăpătura existentă pe latura de sud în pronaos pe verticala zidului și pe boltă s-a mărit. Consolidarea făcută în anul 1948, a cuprins țeserea cu cărămidă a marii crăpături existente, subzidirea cafasului, repararea scărilor din turn și a întregii lemnării la uși și ferestre.

După anul 1948 s-au făcut unele reparații curente la acoperiș și s-a acoperit cu tablă galvanizată.

La restaurarea din acest an altarul era complet văruit în alb.

La furtuna din 4 august 1950, biserica a avut deteriorări la acoperiș, geamuri și tâmplărie exterioară.

În anul 1958, s-a schimbat acoperișul la clopotniță și s-a reparat crucea de pe acoperiș.

În anul 1966 s-a înlocuit întreaga instalație electrică și s-a curățat catapeteasma.

În anul 1968 cu prilejul unor reparații la tencuiala din altar s-a descoperit Icoana murală a Maicii Domnului cu Pruncul, posibil pictată de zugravul Altini în 1803.

La reparația din anul 1976 s-a subzidit pridvorul, s-a executat treptele de acces în biserică.

Cutremurul din 4 martie 1977 a redeschis crăpătura din pronaos pe latura de sud a bisericii, realizându-se apoi unele lucrări de consolidare, printre care și subzidirea pridvorului și zugrăveli interioare.

După anul 1981 cu toate încercările de consolidare a bisericii, crăpătura existentă pe latura de sud s-a mărit, apărând și crăpături pe latura de nord în zona turnului clopotniță.

După cutremurele din anii 1986 și 1990, aceste crăpături s-au mărit, apărând crăpături mari și la pridvorul bisericii, odată cu tasarea zonei turnului clopotniță cu aproximativ 17 cm (vezi releveul executat - Plan parter).

În anul 1990 s-a început o consolidare prin turnarea unei centuri exterioare pe latura de Nord a bisericii plasată sub cornișă și s-au practicat goluri în zidărie pentru executarea stâlpișorilor de monolitizare.

Bibliografie

- 1) Bogdan N.A. – *Orașul Iași – Monografie istorică și socială ilustrată*, Ediția a II-a, Ed. Tehnopus, 1997
- 2) Ionescu, Grigore – *Istoria arhitecturii în România, vol I și II*, Ed. Academiei, București, 1965
- 3) Curinschi, Gheorghe – *Monumente de arhitectură din Iași*, Ed. Meridiane, București, 1967
- 4) Mihail, Paul – *Contribuții documentare la Istoria orașului Iași (I)*, *Anuarul Institutului de Istorie și arheologie „A. D. Xenopol” Iași*, nr. XXIV / 1987, pg. 415-478
- 5) *Ibidem*, pg. 469-534

- 6) Arhivele Statului Iași – Fond stampe și fotografii, vol I, II, nr. 450/76; 1330/55.
- 7) Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” – fototeca – foto nr. 57, 58, 59, 76, 470, 484, 485
- 8) Arhiva Bisericii Banu Iași – acte de proprietate; planuri cu parcele proprietate Biserica Banu; acte cu Hotărâri Judecătorești.

